

Recenzie

MORAVČÍKOVÁ, Danka a kol.: Vidiek a mládež v sociálno-vedných reflexiách

Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Nitra, 2010, 134 s.

Vedecká monografia *Vidiek a mládež v sociálno-vedných reflexiách* voľne nadväzuje na publikáciu vydanú v roku 2010 *Vidiecke obce v podmienkach transformácie* a je určená tak odbornej verejnosti, ktorá sa zaoberá problémom vidieka, vidieckych komunit, ako i odbornej verejnosti, ktorá sa zaoberá mládežou. V neposlednom rade je určená aj študentom SPU v Nitre ako odporúčaná literatúra k predmetu Sociológia vidieka a poľnohospodárstva, resp. Rurálna sociológia. Jej hlavnou autorkou je D. Moravčíková, ktorá sa dlhodobo vo svojej praxi venuje problematike vidieka a vidieckeho priestoru ako pedagóg a výskumník na Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre. Predmetom jej záujmu je najmä skúmanie špecifických skupín na vidieku a špecifických problémov, ktoré sa týkajú života vo vidieckom prostredí (ekologické správanie, adaptačné procesy, transformácia).

Štruktúra monografie pozostáva z dvoch tematických okruhov a zároveň z dvoch ťažiskových kapitol, pričom ústredným pojmom prvej je vidiek a druhej mládež, konkrétne vidiecka mládež. Opierajú sa o na seba nadväzujúce výskumné projekty, riešené na Katedre spoločenských vied FEM SPU v Nitre, ktoré boli podporené Slovenským inštitútom mládeže, MŠVV a MŠ SR.

Keďže ústredným pojmom celej publikácie je vidiek, autorka najskôr v úvode prvej časti monografie predstavuje prístupy k jeho obsahovému vymedzeniu v sociálno-vednej literatúre a rovnako charakterizuje teoretické prístupy k chápaniu rozdielov medzi mestom a vidiekom, ktoré prevládali v určitých historických obdobiach. Upozorňuje na to, že z pohľadu etnológie ale i ďalších sociálnych vied, možno na vidiek nazerať ako na sídelné spoločenstvo, lokálne spoločenstvo či na špecifický druh komunity, ktorú možno charakterizovať špecifickou kvalitou medziľudských vzťahov, a ktorá sa väčšinou vymedzuje v protiklade k mestskej komunite. Napokon, prístupom k riešeniu vzťahov mesto – vidiek venuje pozornosť v samostatnej časti kapitoly, kde v chronologickej následnosti predstavuje jednotlivé koncepty, pričom nie je opomenutý ani veľký vnútorný prerod, ktorým prechádza vidiecka spoločnosť, atakovaná urbanizáciou prerastajúcou do globalizácie.

Opierajúc sa o dobovú špecifikáciu dediny a vidieka v sociologickej interpretácii A. Štefáneka, a tiež o aktuálnu situáciu, nachádzame v monografii zdôvodnenie, prečo v súčasnosti vzniká potreba terminologicky odlišovať pojmy *dedina* a *vidiek* a vzhľadom na to, ako sa vidiek nerovnomerne vysporadúva s ekonomickými, sociálnymi, technickými a kultúrnymi inováciami, je vymedzený pojem rurality a proces ruralizácie.

Autorka venuje pozornosť pojmom *vidiek a vidiecky*, ktoré sa väčšinou vzťahujú k určitému typu a spôsobu rozmiestnenia populácie v priestore, ako i prístupom k definíciám vidieka, pričom chápanie vidiecky priestor ako súčasť väčšieho sociálneho celku, konkrétnej spoločnosti, vymedzuje funkcie vidieka. Berúc do úvahy skutočnosť, že do nedávnej minulosti bol vidiek z hľadiska funkcií chápaný ako stanovište poľnohospodárskej a lesníckej výroby či miesto bývania poľnohospodárskeho obyvateľstva a pod. sú v monografii vyzdvihnuté funkcie, z ktorých v súčasnosti môže profitovať nielen vidiecka populácia, ale aj celá spoločnosť (produkčná, obytná, rekreačná, príp. liečebná, sociokultúrna).

Vidiek, vidiecke lokality a vidiecku populáciu kladie monografia do pozornosti ako zaujímavé objekty pre sociálno-vedné výskumy aj vzhľadom na to, že v transformačnom období sa v nich podstatne zmenili podmienky života ľudí. Súčasne autorka poukazuje na niektoré nedávno realizované výskumy vidieckeho priestoru, ako aj na súčasné výskumy vidieka a vymedzuje oblasti, ktoré zastrešujú výskum v rurálnej sociológii. V tejto súvislosti sa vyjadruje aj k metodológii výskumu, za vhodný prístup pokladá kombináciu kvalitatívneho výskumu s kvantitatívnymi charakteristikami populácie, pričom podotýka, že postupnosť pri kombinovaní kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu by mala vyplývať z konkrétnych definovaných cieľov daného výskumného projektu a zo zámerov v praktickej aplikácii zistení a poznatkov.

Druhá podkapitola novo vydanej monografie najprv zachytáva historické momenty a zlomy, ktoré menili podmienky života na vidieku a výrazným spôsobom zasahovali do života vidieckej populácie, no hlavná pozornosť je v nej venovaná jednotlivým vidieckym inštitúciám, ktoré regulovali a usmerňovali každodenný život vo vidieckej obci. Práve prostredníctvom nich sú aj interpretované sociálne zmeny na vidieku v medzivojnovom, povojnovom, socialistickom a postsocialistickom období. Konkrétne, autorka venuje pozornosť inštitúcií vidieckej rodiny (jej tradičnej forme i súčasnej vidieckej rodine) a vidieckej domácnosti, ale aj ekonomickým, politickým, výchovným, kultúrnym, sociálnym a náboženským inštitúciám, pričom poukazuje na niektoré ich premeny a najmä funkcie, ktoré plnia vo vidieckej obci. V záverečnej časti tejto podkapitoly sa autorka snaží aktuálne charakterizovať súčasnú situáciu na slovenskom vidieku, ktorý sa nachádza v európskom kontexte, pričom opierajúc sa o E. Falšana poukazuje na tri

odlišné vývojové tendencie v troch typoch regiónov. Rovnako sa pokúša hodnotiť súčasné revitalizačné trendy na vidieku a kladie si otázku: „Aké sú priority a hlavné oblasti ďalšieho rozvoja vidieka, resp. kde treba hľadať a vidieť pre vidiek rozvojové príležitosti?“ Následne sa pokúša na túto zložitú otázku uvádzať, ba i sama formulovať niektoré odpovede, a rovnako, autorka v zostručnenej podobe vymedzuje kľúčové priority pre slovenský vidiek na základe aktuálnej výzvy s názvom *Iniciatíva pre rozvoj slovenského vidieka budúcej Vlády SR*. Hoci nie je zaručená akceptácia a napĺňanie týchto priorít, a to ani v prípade, že by boli inštitucionalizované a legislatívne podporené, autorka ich hodnotí pozitívne, nakoľko reflektujú aktuálne potreby súčasného slovenského vidieka.

Na ďalšie potrebné zmeny vo vidieckom priestore by mohli poukázať ďalšie výskumy vidieka, vidieckych lokalít a vidieckej populácie, no ako autorka na jednom mieste v monografií sama uvádza, vidiek a vidiecka populácia doposiaľ nepredstavujú príliš „atraktívny“ priestor pre výskumné projekty, nakoľko u výskumníkov vyvolávajú viaceré obavy. V tomto smere sa iniciatívy opätovne ujala Katedra spoločenských vied FEM Slovenskej poľnohospodárskej univerzity. V rámci programov *Podpora a rozvoj výskumov mládeže (2008 – 2010)* a *Podpora a rozvoj výskumov v oblasti mládežníckej politiky (2011 – 2013)*, ktoré zastrešuje Slovenský inštitút mládeže, realizuje katedra výskum: *Sociálne a morálne aspekty ekonomického a občianskeho života vidieckej mládeže*. V ňom je zo „zorného uhla“ kvantitatívneho i kvalitatívneho sociálno-vedného výskumu venovaná pozornosť vidieckej mládeži, čo hlavná autorka monografie zachytáva v druhej časti monografie. Do tejto časti je zaradená aj *Metodika kvantitatívneho výskumu vidieckej mládeže* a časť *Spoločenský a občiansky život vidieckej mládeže*, ktorej autormi sú pedagógovia zo Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre.

Nakoľko samotný pojem *mládež* doposiaľ nie je jednoznačne vymedzený, úvod druhej časti monografie je venovaný práve tomuto pojmu, pričom hlavná autorka venuje istú pozornosť aj niektorým dokumentom o mládeži, iniciatívam či stratégiám (Svetová správa o mládeži, Biela kniha o mládeži, Stratégie EU pre mládež, Mládež v pohybe, Európa 2020). V monografii je zmapované aj formovanie štátnej politiky o práci s mládežou v SR, ktoré predovšetkým charakterizuje zložitý proces prerozdelenia kompetencií štátnej správy v oblasti starostlivosti o mládež, ako i hľadania partnerského vzťahu štátu a občianskej spoločnosti. Napriek konštatovaniu, že mládež sa stala súčasťou politických programov a aj mnohých národných a medzinárodných výskumných projektov, možno s autorkou súhlasiť, že len málo výskumných projektov, tak v európskom ako aj v slovenskom kontexte, sa doteraz orientovalo na priestorovo špecifické problémy mládeže na vidieku. Uvedené konštatovanie je tak zároveň akýmsi podnetom pre rozvíjanie výskumných

aktivít v tejto oblasti, čo autorka spresňuje tvrdením, že nevyhnutné je analyzovať na jednej strane rurálnu dimenziu v mládežníckej politike, ako aj mládežnícku dimenziu v rozvoji vidieka, k čomu sa snaží prispieť aj uvedená monografia.

Do druhej kapitoly monografie je zaradená aj časť: *Metodologické aspekty výskumov vidieckej mládeže*, ktorá sa vzťahuje k obidvom uvádzaným výskumným projektom, riešeným na Katedre spoločenských vied FEM SPU v Nitre. Nachádzame v nej definovanie cieľovej skupiny, zdôvodnenie výberu výskumných nástrojov ako i zdôvodnenie, prečo sa druhý projekt opiera o kvalitatívny výskum. Jednou z otázok, nad ktorou sa autorka zamýšľa, sa týka stavu objektívneho a subjektívneho poznania skúmanej problematiky, teoretických konceptov a sekundárnych zdrojov informácií. Pomocou pojmov a kategórií, ktoré sú v prvej časti práce systematicky objasnené, je načrtnutá aktuálna situácia na vidieku, kde napriek tomu, že mladí ľudia predstavujú „nádej“ napríklad pre rozvoj podnikania, zjavne zaznamenávame ich priestorovú mobilitu, čo prispieva k vytváraniu nepriaznivej demografickej štruktúry obyvateľstva. Táto situácia je vhodne spájaná s modernizačnými tendenciami v spoločnosti a s týmito tendenciami sú spájané aj niektoré funkcie vidieka (rekreačná, ekologická), ktoré sa dostávajú do popredia, ako i trendy (napr. bývanie v obciach, ktoré sú v dostupnej vzdialenosti od mesta). Opierajúc sa o sekundárne zdroje informácií a výsledky predchádzajúcich výskumov mládeže, autorka tejto kapitoly sa stručne vyjadruje napr. k hodnotovým preferenciám súčasnej vidieckej mládeže, k možnostiam, ktoré mládeži ponúka vidiecky priestor, pričom v texte sa objavujú aj niektoré návrhy na zlepšenie daného stavu. Väčšiu pozornosť by si zrejme zaslúžil občiansky život a politická participácia mládeže na vidieku, avšak autorka zjavne venuje väčšiu pozornosť všeobecnému objasňovaniu pojmov participácia, občianska participácia, sociálna participácia, politická participácia, nepriama, priama participácia a podobne. Vychádza zrejme z toho, že správne chápanie týchto pojmov a objasňovanie jednotlivých foriem participácie umožní správnu interpretáciu poznatkov a dosiahnutých výsledkov pomocou výskumu. Následne by ale bolo vhodné viac o týchto pojmoch uvažovať vzhľadom na vidiecku mládež, čo zrejme získané informácie zatiaľ neumožňujú, a tak sa očakáva, že práve uvedený výskum aj v tejto oblasti prinesie nové poznatky.

Do druhej časti monografie je zaradená kapitola *Metodika kvantitatívneho výskumu vidieckej mládeže*, ktorá sa venuje metódam a technikám už ukončeného výskumného projektu *Sociálna a občianska participácia mládeže v Nitrianskom kraji*. Keďže uvedený projekt sa opieral o kvantitatívny výskum, jedna z členov riešiteľského kolektívu, M. Hanová z Katedry štatistiky a operačného výskumu, v nej objasňuje metódy a techniky sociálno-vedného

výskumu, ktoré boli použité pri zbere empirických dát, ako aj pri ich spracovávaní.

Záverečná kapitola, zaradená v druhej časti monografie rozvíja to, čo už skôr vo všeobecnej rovine a pomocou sekundárnych zdrojov v monografii predstavila jej hlavná autorka. Venuje pozornosť sféram, oblastiam a formám participácie vidieckej mládeže, pričom sa opiera najmä o výsledky ukončeného výskumného projektu: *Sociálna a občianska participácia vidieckej mládeže*. Keďže občiansky život mládeže je predmetom záujmu aj prebiehajúceho výskumu (*výskumný projekt: Sociálne a morálne aspekty ekonomického a občianskeho života vidieckej mládeže*), uvedená kapitola sa opiera iba o niektoré doteraz získané informácie a ich analýzy, ktoré sa budú postupne kompletizovať. Výskumný tím prebiehajúceho výskumu iba v tejto etape začal získaný a spracovaný materiál podrobovať analýze a interpretovať ho vzhľadom na stanovené ciele. Následne očakávame, že čitateľom a odbornej verejnosti predloží ďalšie poznatky v novej monografii.

Vzhľadom na to, že celá druhá časť novo vydanej monografie je venovaná vidieckej mládeži, v jej závere nachádzame *Kľúčové odkazy výskumu vidieckej mládeže*. Hlavná autorka ich vymedzuje na základe zovšeobecnenia doteraz získaných poznatkov, a to prostredníctvom odbornej literatúry, no najmä vďaka doteraz realizovaným výskumom, ktorým sa intenzívne venovala a naďalej sa venuje. Uvedené odkazy ako aj celá monografia spĺňajú prísne kritéria posudzovania vedeckého i vedecko-populárneho prínosu. Monografia *Vidiek a mládež v sociálno-vedných reflexiách* je tak cenným prínosom pre odbornú verejnosť, pre študentov SPU v Nitre, ale aj pre ostatných čitateľov, ktorí prejavujú záujem o súčasný vidiek. Keďže sa zaoberá problematikou, ktorá je akoby marginálna pre všeobecnú sociológiu, čiastočne vyplňa prázdny priestor v slovenskej sociológii. Dúfajme, že najmä odbornú verejnosť podnieti k tomu, aby moderný vidiek začala vnímať ako „atraktívny“ priestor a rovnako aby venovala viac pozornosti vidieckej mládeži, ktorá zohráva v lokálnych komunitách kľúčovú úlohu a v značnej miere predurčuje budúcnosť vidieka.

Eva Svitačová
Katedra spoločenských vied
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre